

BANICA KATARINA I SJEVERNOHRVATSKI KRUG ZRINSKIH VICEROY'S INFLUENTIAL WIFE KATARINA IN CROATIA'S NORTHWESTERN CIRCLE OF ZRINSKI FAMILY

Dr. Dragutin FELETAR

Geografski odsjek

Prirodoslovno-matematički fakultet

Zagreb, Hrvatska

Primljeno: 20. 9. 2003.

Prihvaćeno: 11. 10. 2003.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

UDK/UDC 94 (497.5) - 05 Zrinski, K.
929.52 Zrinski

Pregledni članak

Reviews

(U POVODU 330. OBLJETNICE SMRTI KATARINE ZRINSKI, 1673. - 2003.)

SAŽETAK

Plemićke obitelji Zrinski i Frankopani dale su najznačajnije obnašatelje političke vlasti, ali i razvoja gospodarstva i kulture Hrvatske u 16. i 17. stoljeću. Među takve značajne ličnosti svakako spada i Katarina (Frankopan) Zrinski, koja je bila supruga hrvatskoga bana Petra Zrinskoga. Njezino je djelovanje bilo važno u političkim previranjima vezanim uz urotu zrinsko-frankopansku, ali i na području kulture. Katarina je bila pokretač izdavanja djela Petra Zrinskog ("Adrianskoga mora sirena", "Sibila"), koja su bila iznimno važna za tadašnju hrvatsku književnost. Sama je izdala molitvenik na hrvatskom kajkavskom jeziku "Putni tovaruš" (Mleci, 1661.), a pisala je i pjesme. Na njezino književno stvaralaštvo posve novo svjetlo baca otkriće zagrebačkog novinara Gerharda Ledića 90-ih godina 20. stoljeća. On je našao rukopisnu knjigu Katarine Zrinski u kojoj se nalazi barem tridesetak njezinih pjesama (a vjerojatno i drugih autora). U ovom članku stvaralaštvo Katarine Zrinske stavlja se u kontekst prilika koje su u njezino doba vladale u sjevernohrvatskom krugu Zrinskih i Frankopana.

Ključne riječi: hrvatska književnost, borbe s Turcima, nacionalno buđenje, hrvatski kajkavski jezik, čakovečka palača Zrinskih.

Key words: Croatian literature, battle with the Ottomans, awakening of national, ethnic consciousness, Croatian 'kajkavian' dialect, Zrinski's Čakovec palace.

I.

*"Sto pobjeda mač im izvojeva,
Sto hramovah njihov dar sagrađi;
Knjižno polje njihov um obradi,
Umne pjesme njihov duh izpjeva."*

(JAGIĆ, Zrinska zviezda)

I jedan od najvećih hrvatskih umova, jezikoslovac Vatroslav Jagić, pišući i pjevajući o Zrinscima i Frankopanima, nije mogao izbjeći nacionalni, hrvatski romantizam 19. stoljeća. Zrinski su odista bili narodni junaci i simbol opstojnosti Hrvata na ovom napaćenom povijesnom tlu. Iako u jednoj pjesmi, koja je posvećena kuršanečkoj tragediji (gdje je 1664. poginuo ban Nikola Zrinski), banica Katarina Zrinski o svojem vremenu ispisuje znatno realniju ocjenu: bilo je to "jedno vrime kruto, jalno i zločesto" (KATARINA ZRINSKA, Libar od szpominka...).

Povijesna zbilja namijenila je Zrinscima i Frankopanima ulogu narodnih idola u borbi za hrvatsku slobodu i samostojnost. "Sudbina je plemena Šubića Zrinskih, od kojih su se posljednji potomci iskazali i u književnosti, od davnine bila povezana sa sudbinom hrvatskoga naroda. Njihovo kretanje iz južnog središta stare hrvatske države prema Međimurju simbolično je i za sudbonosno pomicanje hrvatskih narodnih središta prema sjeveru, a u brojnim posvetama hrvatskih pisaca iz različitih krajeva, od Varaždina do Dubrovnika, ni jedno se ime ne sreća tako često kao ime Zrinskih" (BARTOLIĆ, 1972.; KOMBOL, 1961.).

Svojom djelatnošću i značenjem dvije velikaške obitelji - Zrinski i Frankopani - obilježile su više stoljeća hrvatske povijesti, pogotovo na prijelazu iz srednjega u novi vijek, od početka 15. do kraja 17. stoljeća. Na povijesnoj vjetrometini geopolitičkog položaja Hrvatske, na kojoj se stoljećima prožimaju i sudaraju slavenska, germanska, ugarska, romanska, orijentalna (islamska) i druge kulture; na kojoj se nalazi obećavajuća, ali i opasna zona kontakta katoličke, mediteranske i srednjoeuropske kulture s jedne i pravoslavne, istočnoeuropske i bizantijsko-orijentalne kulture s druge strane, osobito je dramatično bilo (i) razdoblje kada su živjeli i djelovali Zrinski i Frankopani.

To je razdoblje zalaska i propasti višestoljetnoga Hrvatsko-ugarskoga kraljevstva i ulaska Hrvatske u veliko srednjoeuropsko Habsburško carstvo. No, to je i doba kada su granice nadirućeg islamskog Osmanskoga Carstva pomaknute najdalje na zapad u Europi. Hrvatska je opet dobila ulogu predziđa kršćanstva i kulturne Europe (ante murale christianitatis). Upravo Zrinski i Frankopani u tim prilikama postadoše junaci i simboli protuturskog otpora. Ali, u to doba dolazi i do snažnog pomicanja nehrvatskih naroda prema zapadu, na hrvatsko vjekovno tlo, a tu se stvara postupno i (pre)širok pojas Vojne granice (Militärgrenze, Vojna krajina). Domovina Hrvata svedena je polovicom 16. stoljeća na ostatke ostataka (reliquiae reliquiarum), noseći u njedrma guju razdora i osvajačkih prijetnji s Istoka sve do današnjih dana.

Dakle, to je taj povijesni sudbinski okvir u kojemu su djelovali Zrinski i Frankopani i u kojem su, između njemačkog čekića i turskog nakovnja, ipak nastojali za Hrvatsku sačuvati što više atributa državnosti i samosvojnosti. Tu svoju plemenitu nakanu nastojali su provoditi i bogatim kulturnim djelovanjem. Sva njihova nastojanja, razmišljanja i životne poteze, a koji su imali neposrednog odraza na ukupnu hrvatsku povijest toga doba, treba promatrati, cijeniti i tumačiti u spomenutom teškom i hudom povijesnom okviru. Kada se njihovo djelovanje ocjenjuje na taj realniji način, onda se ne samo naslućuje, nego i potvrđuje njihova neosporna veličina i značenje u ukupnom političkom, gospodarskom i kulturnom životu toga doba - ne samo Hrvatske i Hrvata, nego i ovoga dijela Europe.

Iako je o Zrinscima i Frankopanima, a pogotovo o zavjeri zrinsko-frankopanskoj, dosad napisana cijela mala knjižnica studija, članaka i knjiga, čini se da njihovo djelovanje i uloga u hrvatskoj i europskoj povijesti još čekaju sveobuhvatniju i realniju znanstvenu analizu i valorizaciju. To bi se, dakako, trebalo odnositi i na mnoga druga razdoblja naše prošlosti, a novo demokratsko vrijeme osamostaljenjem Hrvatske i na tom polju otvara nove putove i mogućnosti približavanja povijesnoj istini. Koliko god u dosadašnje radove bilo uneseno znanstvene akribije, uma i srca, pa i nezaobilazne nacionalne romantike, čini se da ni književno stvaralaštvo zrinsko-frankopanskoga kruga nije još realno i valjano ocijenjeno. Pogotovo na to razdoblje hrvatske

kulture nije stavljena književnokritičarska točka, pa čak nisu niti otkriveni i proučeni svi književni rukopisi toga doba.

“Zanimljivo je da je hrvatska građanska romantika potcijenila ne samo književno djelo Petra Zrinskoga nego i poeziju Frana Krste Frankopana, koja je za našu retardiranu sredinu, osobito pak za neke nacionalne krugove čak i krajem 19. stoljeća - čini se - odveć nekonvencionalna. To se pogotovo može kazati i za nepoznavanje književnoga djela Katarine Zrinski. I umjesto da hrvatsko građanstvo odlučno stavi na svoju zastavu krv martira palih u sudaru s tadašnjom centralističkom Austrijom, sitni prirepci carskoga centralizma čitavo će jedno stoljeće koketirati sa sigetskom protuturskom temom, koja je u njihovoj provincijalnoj interpretaciji prvenstveno služila imperijalnoj doktrini Beča i Pešte.” (ČRNJA, 1978.)

“O chlovek kud ideš?” - pita u jednoj pjesmi Katarina Zrinska (KATARINA ZRINSKA, Libar od szpominka...). S jedne strane, o junaštvima Zrinskih u obrani od barbara s Istoka pišu se panegirici diljem Europe. “U Njemačkoj pjevale su se pjesme njim u slavu i širile se priče i pripoviesti čudesne o junačtvu braće Zrinskih” (SMIČIKLAS, 1879.):

*“Graf Serin, Du edler Held,
Deine Faust die Feinde fällt,
Deine Thaten die ermatte
Feindes Kräfte plötzlich treffen;
Das erschalt in ganzer Welt!”*

S druge strane, često se u samoj Hrvatskoj uskraćuje pomoć, pa i moralna potpora, osujećuju se i omalovažavaju gospodarska i kulturna nastojanja, a začeci hrvatske kulture i u sjevernom, panonskom hrvatskom prostoru grubo se satiru. Književno stvaralaštvo iz kulturnoga kruga Zrinskih i Frankopana prodire u javnost snažnije tek hrvatskim nacionalnim buđenjem u 19. stoljeću, a cjelovitije i analitičnije zapravo i mnogo kasnije.

U tom kontekstu je za suvremenu revalorizaciju književnoga stvaralaštva u Hrvatskoj 17. stoljeća, odnosno u ulozi Zrinskih i Frankopana - poglavito njihova sjevernohrvatskoga kruga - u hrvatskoj kulturi, od posebnoga značenja pronađeni dnevopis grofice Katarine Zrinski. To je svakako prvorazredno književno-povijesno otkriće koje baca novo svjetlo ne samo na očito mnogo značajniji doprinos Katarine Zrinski hrvatskoj književnosti, nego se to dosad mislilo, nego i na revalorizaciju cjelokupne hrvatske književnosti 17. stoljeća. Taj dragocjeni rukopis - s potpisom banice Katarine i njezinih četrdesetak pjesama te pjesama nekih drugih autora toga doba - otkrio je i u domovinu donio zagrebački novinar i kolekcionar Gerhard Ledić (prije petnaestak godina). Rukopis je jednostavno nazvao “Libar od szpominka Catterine Frangepan Groffinae Zrinski”. Taj novootkriveni rukopis je i nova prilika da se potaknu istraživanje i nove znanstvene rasprave o književnom stvaralaštvu Zrinskih (i Frankopana), uz objavljivanje njihova cjelokupna dosad poznatoga književnog opusa.

To književno-povijesno otkriće pogotovo osvjetljava kulturne prilike u Čakovcu i sjevernoj Hrvatskoj, pa i u Ozaljskom krugu u 17. stoljeću te definitivno afirmira i stavlja Katarinu Zrinski na pijedestal najznačajnije pjesnikinje starije hrvatske književnosti. Jer, dosad je Katarina bila poznata uglavnom samo po svojem molitveniku “Putni tovaruš”, koji je tiskan u Veneciji 1661. godine - “Putni tovarus vnogimi lipimi, novimi i pobosnimi molitvami iz nimszkoga na hervaczki jezik isztomachen i szpravlyen po meni groff Frankopan Catharini goszpodina groffa Petra Zrinszkoga hisnom tovarussu. Pervich szada u stampi na svitlo dan i vnogim pobosnim lyudem na vsiuanie i tovarištvo vdilyen - Leta MDCLXI. v Benetkih pri Babianu. Z dopuscheniem obchinszkim” (ŠOJAT, 1977.). Već i samo ta knjiga Katarine Zrinski govori o njezinu velikom književnom značenju i imaginaciji. Međutim, ako se k tomu sada doda i novopronađeni izbor od četrdesetak iznimno umjetnički iscizeliranih i osobito avangardnih pjesama (za ono barokno

doba), onda to otkriće posve učvršćuje izuzetno mjesto Katarine Zrinski u književnosti i kulturi Hrvatske 17. stoljeća.

Zapravo, već u svojem slavnom uvodu u "Putni tovaruš" Katarina najavljuje da bi mogla objaviti još koje književno djelo, dakako ono koje je sama napisala. Jer, tuži se da je nažalost tiskanih knjiga (pa i molitvenika) na hrvatskom jeziku nedopustivo malo: "Skoro zmega vsega svita jezikov najmanje hrvatekoga ovo doba štampanih knjig nahodi, pače i one, koje nigda bihu po pobožnih i bogoboječih ljudi učinjene i štampane, veče se zatiraju i malo kadi nahode" (PUTNI TOVARUŠ, ŠOJAT, 1977.).

Tako je na hrvatskom književno-povijesnom nebu visoko zasjala još jedna stvaralačka zvijezda Katarine Zrinski. Ranije je bila poznata Katarina Zrinski, supruga sigetskog junaka Nikole Šubića Zrinskog, koja je bila mecena izdavanja znamenita molitvenika njezina kapelana Nikole Dešića "Raj duše" (Hortulus animae) - tiskanog u Padovi 1560. godine.

Ana Katarina Frankopan Zrinski, nova vedeta hrvatske politike i kulture, rođena je najvjerojatnije u tvrdom gradu Bosiljevu oko 1625. godine. Vrlo mlada, s oko 16 godina, udala se 1641. godine za Petra Zrinskog (koji je od 1665. bio i hrvatski ban). Otada počinje njezin povijesni životni put u okvirima ozaljskog i čakovečkog zrinsko-frankopanskog kruga. Nakon wienernerustadtske tragedije (1671.) bila je zatvorena u samostan dominikanki u Grazu, gdje je 16. studenoga 1673. godine i preminula (POSLJEDNJI ZRINSKI I FRANKOPANI, 1908.).

Eto, sada u studenome 2003. navršava se 330 ljeta od njezine mučeničke smrti. Iako je umrla mlada, za sobom je ostavila veliko djelo i duboku brazdu u hrvatskoj povijesti.

*"Oh Neszrichu moiu komu chu tusiti,
Jedinomu Bogu hochu szad vapiti."*

(KATARINA ZRINSKA, *Libar od szpominka...*).

II.

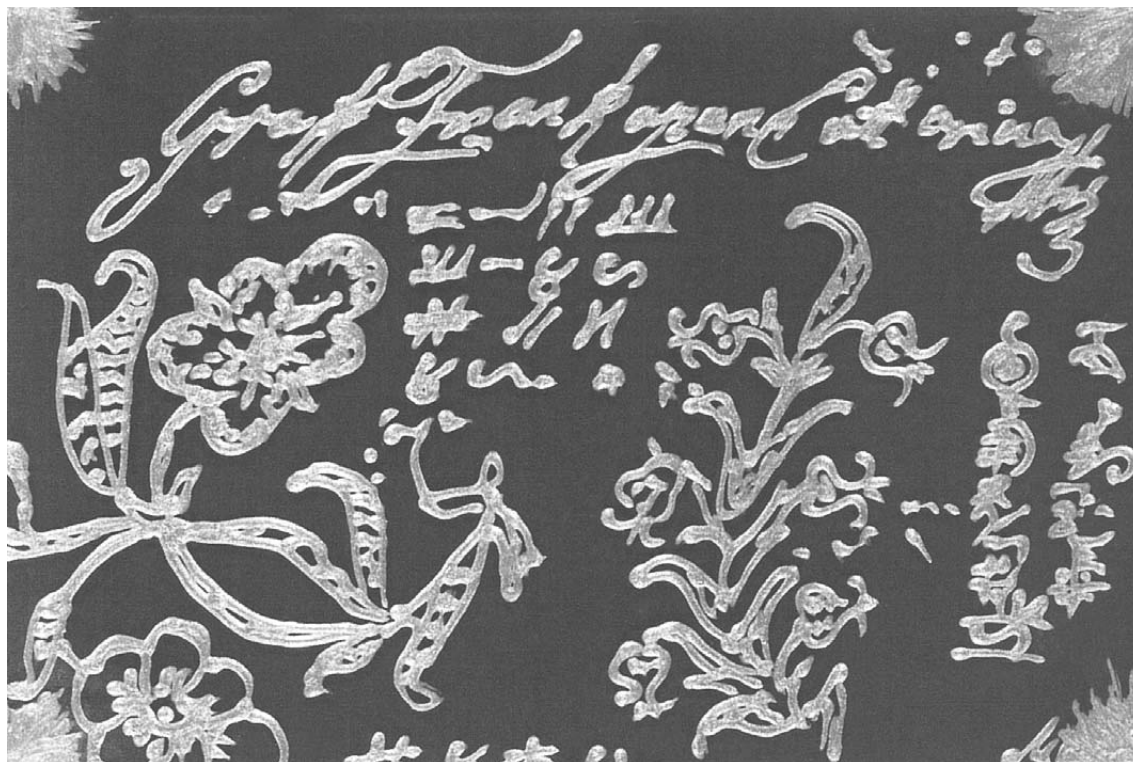
Catterina Frangepan Groffinae Zrinski živjela je u napaćeno i slavno povijesno doba, a srećom i na sređenom i primjerno vođenom zrinskom vlastelinstvu - i u Ozlju i osobito u Čakovcu. Stjecajem okolnosti Čakovec je u miru međimurskih ravnica (ili kako piše Bedeković - Insulae intra Muram et Dravum), fortificiran u šašu sigurnih močvara, postao jednim od središta gospodarskih, kulturnih i političkih zbivanja 16. i 17. stoljeća. To se poglavito odnosi na razdoblje od 1546., kada međimursko vlastelinstvo zadobiše Zrinski, pa sve do tragičnoga svršetka zavjere zrinsko-frankopanske 1671. (i konačno do 1691., kada je u bitki kod Slankamena poginuo zadnji gospodar murodravanske ravnice iz roda Zrinskih, grof Adam, sin Nikole, rođen 1662.). Katarina je svojom ulogom i pojavom, a pogotovo svojim književnim stvaralaštvom i kulturnim djelovanjem, bila jedna od stožernih pojava svoga doba.

Upravo su Zrinski u Čakovcu sagradili (na starim temeljima) velebnu kasnorenesansno-ranobaroknu nizinsku fortifikaciju. Sjaj čakovečke palače Zrinskih bio je poznat u cijeloj srednjoj Europi, a u dvorcu je ostvareno graditeljsko umijeće europskih razmjera - "da bi i car ovdje mogao stanovati". Na dubokim šančevima lovi se riba i vadi led, a na okogradskim livadama cvatu ruže.

*"Dobar dan ti Bogh daj, Milla Gerlichicza,
Draga y lublena moia golubicza."*

(KATARINA ZRINSKI, *Libar od szpominka...*).

Zrinsko-frankopanski posjedi u 17. stoljeću protežu se od Međimurja na sjeveru pa sve do Vinodola na jugu. Tako je geografskim protezanjem zrinsko-frankopanskih posjeda već tada na

Slika 1: Florograf hrvatske banice i književnice Katarine Frankopan Zrinski (iz "Libra od szpominka" Katarine Zrinski)

zemljovidu naznačena najvažnija i najživlja hrvatska transversalna razvojna osovina. "Teritorijalno zrinsko-frankopanski feudi sežu u prostore između Čakovca, Božjakovine, Ozlja, Skrada, Bribira i Senja i na Primorju od Senja do Grobnika. Velik broj isprava izdan je u Čakovcu, ali su one upućene u Primorje i odnose se na poslove koji se tamo imaju izvršiti. Znatan dio odnosi se na robu koja je iz Primorja imala biti poslana u Čakovec, skupa uvezena roba iz Venecije: sukno, skrlet, granat, konci, staklo, sapun, knjige; ili potječe iz gospodarstva Primorja: malvazija, suhe hobotnice, oštrige, dagnje, raci; ili je imala biti uvezena iz Slovenije: krzna, puščani prah; ili je trebala biti izvezena u Veneciju." (LASZOWSKI, 1951.)

Transverzalne veze sjeverne Hrvatske i Primorja, gospodarske i kulturne, bile su tada kontinuirane i funkcionirale su djelotvorno, nudeći u sebi i robnu i drugu ponudu susjednih zemalja i kultura. Na objednom stolu Zrinskih u Čakovcu ponekad se našla i morska riba, gotovo svježja, ma kako ju je u tadašnjim uvjetima karavanskog prometa bilo teško dopremiti čak iz Primorja.

"Živeći u Čakovcu, u gradu čiji je zemljopisni i prometni položaj bio prikladan za podržavanje razgranatih veza s čitavim hrvatsko-ugarskim teritorijom, Nikola Zrinski (i zrinski krug) je poradi svojih osobnih kvaliteta postao središte prema kojem su se sve više usmjeravali pogledi krupnih i sitnih feudalaca nezadovoljnih centralističkom politikom, što ju je pod utjecajem jezuitskih elemenata u svojoj okolini sve otvorenije provodio car Leopold I." (ČRNJA, 1978.)

U središtu tih burnih i turbulentnih povijesnih zbivanja svim svojim bićem i stvaralačkim potencijalom bila je i Katarina. Na drevnom hrvatskom tlu, u zemljopisnom središtu Međimurja, Zrinski su sagradili i produhovili zapaženu i značajnu točku tadašnje europske kulture. Svakako i u graditeljskom smislu - pa i u tomu je sudjelovala Katarina i iz tih je vrijednosti upijala imaginaciju neprolaznosti. Čakovečka utvrda, s palačom Zrinskih, graditeljski je i vojni i kulturni stožer Hrvatske 16. i 17. stoljeća.

Drvenom i drevnom Čakovom-turnu, koji se šepirio na tom mjestu (a što su potvrdila suvremena arheološka istraživanja), tada više nema niti spomena - sagnjio je u memli

panonskoga hlada uz Trnavu. Malo toga (prije Zrinskih) ostavili su i znameniti velikaši Güssingovci, pa potom i Lackovići, Kanižaji i tek nešto više Celjski i osobito Ernušti. Srednjovjekovno vrijeme zatrtih vrijednosti, muke kmetske i murodravskih močvara potonulo je “v globlini” čakovečkoga Marofa i močvara Globetke, otišlo u nepovrat mutnim vodama Trnave, otplavilo put Mure i Drave - na istok prema Legradu i Novom Zrinu, prema turskim južnougarskim i slavonskim sandžacima. Od kamenitog i zagonetnog Štrigovčaka prema istoku pušu Celjski, s Lapšine jaše vitez Malekoci, od Štrigove i Lendave nalukavaju se Banffyji, a u čakovečkom starom dvoru pognuta stoji pohranjena antička legionarska stela.

Na to memljivo tlo, med kmetske međimurske potleušice, ušuljao se “komačec” hrvatske i europske povijesti - dolaskom Zrinskih 1546. godine. Iz toga doba u starogradskom čakovečkom lapidariju do danas je ostalo sačuvano ponešto kasnogotičkih kamenih uspomena, ali s renesansom i barokom stvaraju se nove vrijednosti.

U košmaru junaštva i kukavstva, žuljeva i tuge, pobjeda i smrti, sreće i bola, rodoljublja i izdajstva, muškosti, prkosa i trpljenja - nastajao je i nastao jedan kulturno-povijesni spomenik i jedna cijela kultura nezaobilazne vrijednosti.

Čakovec. U stare fasade, bolte, hodnike i dvorane za ples, u zvonike, kapelice za moljenje i pokoru - kao da su uzidani uzdasi i poklici sigetskog junaštva, novozrinske, kuršanečke i wienerneustadtske tragedije, ljepote Tolliusovih i Čelebijinih opisa, nezaboravne strofe “Adrianskoga mora sirene” (Adriai tengerenek syrenaja) i drugih stihova Petra i Nikole Zrinskoga ili pak nezaboravnih pjesama iz “Libra od szpominka” Katarine Frankopan Zrinski. Kao da i ovdje turobno zvone zvona sa samostanske gotičke crkve svetojelenskoga pavlinskog samostana, kamo u smiraj zrinskog mauzoleja dospješe kosti tih velikana hrvatske kulture i povijesti.

Osmanlije su se primakle Čakovcu, a osobito Legradu i Novom Zrinu, gotovo na puškomet. Međa među civilizacijama teče rijekom Murom i Dravom. Teku potoci znoja, ali i krvi u naoko idiličnom “vrteku med dvemi vodami”. U Kaniži (Nagykanizsi) stoluje Turčin (1600. - 1690.), eto ga još duže i u Virovitici (1552. - 1684.) pa i preko Ilove i u južnijim hrvatskim krajevima. Zrinski i horvatski Sabor utvrđuju Čakovec, grade renesansnu fortifikaciju u Koprivnici, pa Legrad, Novi Zrin, Drnje i Kotor. Cijelo je Međimurje militärgranze, to je slavna zrinska Legradaska kapetanija koja ulazi u sastav Kaniškoga generalata. Na jugu od Drave stere se Vindiška krajina ili Varaždinski generalat. Usprkos vojnoj premoći, Turci nikad nisu osvojili Međimurje i Čakovec. I to je bio neprobojni istočni grudobran kršćanske Europe prema Istoku. Uloga “koli’ slavna toli’ i krvava” koja je više stoljeća stavljala na jezičac povijesti opstojnost Hrvata.

Carski inženjier Martin Stier (pa kasnije i jedan Jasensky i drugi graditelji) ostavlja za povijest krasnu vedutu čakovečke nizinske fortifikacije iz doba protuosmanskoga ratovanja, iako srećom te snažne zidine i nisu previše osjetile topovsku tanad (osim domaćih pljačkaša). Nad Trnavom rasprostrla se tako renesansa, nastavljaju kasnogotička graditeljska dostignuća, a potom se nadograđuje sveprisutni barok. U “gliboko” panonsko blato uprli su se kamen i cigla, zemljani opkopi s travom i stršeće palisade od hrastovine (nasječene negdje u Kuršanečkom lugu ili tu odmah negdje na Globetki). Vuku žuljevite kmetske ruke kamene blokove, zidari miješaju mort s jajima, dolaze meštri domaći i oni iz Italije i Štajerske, slaže se sjaj u kojem bi “i car mogao stanovati”. Veliko Zrinsko imanje, rasprostrto od Vinodola i Krka do Mure, gradi upravo ovdje, najdalje na sjeveru, svoju najljepšu i najčvršću točku.

I upravo kada je u palači Zrinskih u Čakovcu gospodaricom bila grofica Katarina Zrinski, doleprša ovamo s turskog istoka znameniti sultanov diplomat i putopisac Evlija ibn Derviš Mehmed Zilli Čelebi (1660.), dajući oduška svojoj nesputanoj mašti. O Čakovcu je zapisao i ovo: “To je grad petokutnog oblika, sazdan na način kako se podziđuju obale. Leži na plodnom

zemljištu obraslom zelenilom, a udaljen je jedan dan hoda konjem od rijeke Drave. On je predmet osvajačkih težnji svih vladara. U unutrašnjosti grada ima deset hiljada lijepih kuća koje su građene od tvrdoga materijala, a sve su pokrivenе raznovrsnim ćeremitom. Osobito vrijedi vidjeti hercegov (Zrinski) dvor i palače sedmorice kapetana. Sve su ulice široke i popločane kao šahovska ploča. Ima dvije hiljade dućana, a nabrojao sam četrdeset samostana..." (ČELEBI, 1973.).

Sjajem Čakovca ostali su zadivljeni i Europljani (valjda su ga i stoga tako temeljito opljačkali 1670. i 1671. godine!). Znameniti nizozemski putopisac i znanstvenik Jakob Tollius (Jacobi Tollii) našao se u Čakovcu također 1660. godine, čuvši u Beču "sjajne priče o Nikoli Zrinskomu i njegovu dvoru". Tolliusov zapis o Čakovcu i njegovu sjaju također je pomalo zanesen, ali realniji od Čelebijeva:

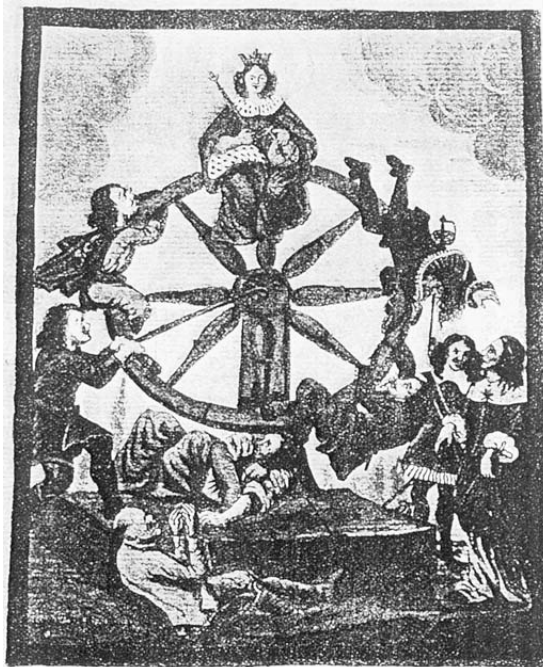
"Zrinski nas kroz vojničke straže, koje bijahu naokolo postavljene, povede u palaču (utvrdu). Ova bijaše velebna i sjajna, a izvrsno utvrđena protiv turske sile. S gotovo svake je strane okruživahu močvare, kako bi se uzmoglo zapriječiti prodiranje neprijatelja. Samo jedna strana, ona prema selu, upire se u golo tlo, ali je opasuje tim čvršća ograda. Čovjeka se ugodno doima kada - iza tolike pustoši u okolici - napokon ugleda krasnu palaču, divno pokućstvo, veličajnu udobnost, najveći sjaj, te naobraženu i načitanu obitelj. Na trijemovima bijaše izvješeno zaplijenjeno tursko oružje: lukovi, tobolci, gvozdeni batovi, štitovi i drugo oružje ove vrsti. Ali sve ovo natkriljuju blistave sablje iz Damaska - demeškinje. Neke od ovih imale su držak urešen zlatom i srebrom; sjajne pako korice potamnjevahu očinji vid umjetnim dragim kamenjem. U predvorjima mogao si vidjeti izvješene zastave, koje su otete Turcima; nakvašene krvlju ove zastave naznačivahu nebrojene izvojevane pobjede. Ovdje se pokazivahu slike na kojima bijahu prikazana junačka djela grofova" (TOLLIUS, 1700.; MIJATOVIĆ, 1991.).

A Kruhek opisuje utvrdu Zrinskih ovako: "Zrinski su već do kraja 16. stoljeća izgradili čvrsti vanjski sustav obrane na čakovečkoj tvrđavi, unutar koje se nalazio novopodignuti jednokatni feudalni dvor. U vanjskom su obrambenom sustavu zadržali dio postojećih obrambenih zidina iz ranijega razdoblja, zajedno s kružnim polukulama, dograđivši mu bastione renesansnih obilježja. Ali u dvije tipološke varijante: bademasti, stariji oblik bastiona i peterougaoni tip bastiona s produženom bočnom stranom, koja je mogla efikasnije štititi vatrenom obranom tvrđavsku grabu. Bio je to tipološki konglomerat staroga wasserburga i renesansne tvrđave" (KRUHEK, 1991.).

Tu, u tvrđavskoj kapelici kraj boltanog ulaza u središnju jednokatnu palaču koja je natkriljena vitkim zvonikom molila se i Katarina Zrinski. Ona i obrazovana obitelj Zrinski, kao i njihov kulturni krug, bili su, zapravo, najstameniji i najvažniji "dio" tog divnog zdanja. "Čakovečki je stari grad jedinstveni primjer feudalnoga utvrđenoga dvora ili kaštela. Građen je i u svojem stambenom i u fortifikacijskom dijelu prema uzorima i uzusima renesansnoga graditeljstva, koje svoje reprezentativne oblike ostvaruje već sredinom 16. stoljeća i u susjednoj Mađarskoj. Jedinstveni je primjer ušćuvane čakovečke stare arhitekture ne samo u Hrvatskoj već i u ovom dijelu Europe. Zbog toga je ovaj jedinstveni sklop feudalne arhitekture zaista izuzetna povijesnospomenička vrijednost hrvatskoga graditeljstva." (KRUHEK, 1991.)

III.

Jureće "kočije" europske povijesti tako su ponosno zastale i na pomalo neobičnoj postaji pod imenom Zrinski Čakovec. Katarina je stvaralački upijala plodove te herojske svakodnevice murodravske.

Slika 2: Knjiga "Gatalica" (Sibila) Katarine Zrinske

No, pođimo s Nizozemcem Tolliusom još malo u odaje Zrinske: "Treći ili četvrti dan, otkako dođosmo, odveo nas je Zrinski u knjižnicu, koja bijaše krasna, napunjena svakim obiljem knjiga. Odavde odveo nas je u oružarnicu, u kojoj bijaše namjestio zidodere, bombarde, koplja, sablje i druge vrsti oružja. Ovim se krasotama i bogatstvu pridružuje ogromno skladište. Riznica je otvorena, a u njoj - uz ostalo od nemale vrijednosti - vidiš zbirku starinskih novaca. Bogato su zastupljeni novci Aleksandra Velikoga, Otona i Vitelija. Bilo je u dvoru slika kraljeva i knezova, slavni muževa - u okruglastom i umanjenom obliku - krasno naslikanih. Uz ostale, pokazao mi slike Martina Luthera i njegove žene Katarine, slike divne umjetnosti. Njihovu krasotu i sjaj ne mogu izraziti riječima. Zaputismo se, naime, u grofove vrtove. Možda ću ih sebi u mislima dostići,

ako se duhom preneseš u drevne vrtove Alkinojeve" (TOLLIVS, 1700.; MIJATOVIĆ, 1991.).

Slavna knjižnica Zrinskih bila je i duhovno polazište Katarine Zrinske. Prema katalogu iz 1662., koji je sastavio sam Nikola Zrinski, knjižnica je brojala 404 knjige i 16 rukopisa. Neke su knjige darovali izravno autori, rimski pape, kraljevi i velikaši. Oko Zriniane ispleo se tako kulturni krug s epicentrom u memljivu Čakovcu. Knjižnicu je Nikola Zrinski podijelio u nekoliko najvažnijih fondova: 1. Historici antiqui et Romani et alii, 2. Historici omnis generis et nationis mixtim, 3. Historici Pannoniae et orientalium, 4. Politici, 5. Militares, 6. Geography et Cosmographi, 7. Poete Latini, 8. Poete Itali, 9. Scolastici, 10. Domesticae Oeconomiae, 11. Miscellanei. To knjiško blago prošlo je cijelu kalvariju i danas se najveći dio čuva u Zagrebu - Bibliotheca Zriniana brojala je kasnije 731 bibliotečnu jedinicu (BARTOLIĆ, 2002.).

Zahvaljujući općekulturnoj razini Zrinskih i njihova kruga, pa i drugim hrvatskim i europskim gibanjima druge polovice 16. stoljeća (a tu pripadaju i raznoznačni efekti prodora protestantizma i u hrvatske krajeve u vrijeme Jurja Zrinskog), knjiga ne samo da se čitala i štovala na zrinskom dvoru, nego se ondje počela pisati pa i tiskati. Značenje zrinske tiskare u Nedelišću (1571. - 1574.), kao najstarije na hrvatskom sjeveru, zacijelo prelazi granice zrinsko-frankopanskih feuda i pripada u stožerne vrijednosti ukupne hrvatske kulture i povijesti (BARTOLIĆ, 2003.).

Iz znamenite tiskarske radionice Rudolfa Hoffhaltera u Nedelišću do danas je očuvano iznimno malo knjiga i tiskotvorina. Jedan od razloga je jak pokret protureformacije u sjevernoj Hrvatskoj. Tako, primjerice, dosad nije pronađen nijedan primjerak knjiga Mihalja Bučića, župnika iz Belice, čije su knjige zasigurno tada tiskane u Nedelišću. No, srećom je sačuvan prijevod znamenitog "Tripartituma" mađarskoga pisca Verböczyja, koji je u Nedelišću tiskan u prijevodu i obradi Hrvata Ivana Pergošića. Riječ je, dakako, o znamenitom "Decretumu" tiskanom 1574. godine, čije je izdanje Bartolić opravdano nazvao "Hrvatski kajkavski editio princeps". Preslika te knjige, koja govori o snazi duha usprkos hudom vremenu stalnih borbi s Turcima, reprintirana je u Čakovcu 2003. godine, uz nadahnutu znanstvenu studiju i deskripciju Zvonimira Bartolića (BARTOLIĆ, 2003.).

Knjige su tada doista bile rijetkost, baš kako to u uvodu "Putnog tovaruša" piše i grofica Katarina Zrinski. Ali, u tadašnjim knjigama krila se zasebna duhovna i kulturna snaga. Vrijedilo je to osobito i za "Decretum koteroga je Verböwczí Istvan diachki popiszal a poterdil gha ie Lalou koteri ie za Matgiassem Kral bil ze use Gospode i Plemenitih hotieniem koteri pod Wugherszke Corune ladanie slisse. Od Ivanussa Pergossicha na Szloujenski (hrvatski) iezik oberniem. Stanpan v Nedelischu Leto nassegha zuelichenia 1574" (IVANUŠ PERGOŠIĆ, 2003.).

Bartolić opravdano zamjećuje da je "možda i najvažniji razlog što je došlo do osnivanja tiskare u Nedelišću bila već u ono vrijeme jaka tradicija da Zrinski, poput uglednih europskih kraljevskih i kneževskih dvorova, njeguju umjetnost i da se pojavljuju kao mecene drugima" (BARTOLIĆ, 1972.).

Juraj Zrinski je, kada je 1571. godine osnovao nedelišćansku tiskaru, imao samo 25 godina. No, Europom je već zabljesnula aureola sigetskog mučeništva, već je tiskana Črnkova "Historia Sigethi" (Beč, 1568.), a konačno i Jurajeva majka, Katarina Frankopanska, bila je pisac, mecena i veliki širitelj kulture i umjetnosti. Njezinom pomoći, kao što već napomenusmo, tiska se (1560.) "Raj duše" Nikole Dešića, vjerojatno najstarijega hrvatskoga kajkavskog pisca.

Takva tradicija srastanja kulture u svakodnevni život Zrinskih i njihova kruga, usprkos hudom i krvavom vremenu u kojem su živjeli, nastavljena je još većim intenzitetom i tijekom 17. stoljeća. Iz toga ozračja, koje je nesumnjivo pripadalo srednjoeuropskom kulturno-povijesnom krugu, i Katarina Zrinska u drugoj polovici 17. stoljeća crpila je stvaralački poticaj i snagu, osobito u godinama zrinskoga martirija nakon 1670. godine.

Na stvaralaštvo i kulturno djelovanje banice Katarine Frankopan Zrinski najsnažniji je utjecaj imala sama hrvatska povijest i hrvatski narod, pogotovo događaji vezani uz urotu i povezani s njom. A stvarna povijesna zbivanja bila su toliko dramatična i prevratna da su Katarinin život ispunila silinom sukoba dobra i zla. Dakako, u tom povijesnom i ljudskom kontekstu na njezin život i stvaralaštvo najizravnije su utjecali šurjak Nikola Zrinski (1620. - 1664.), polubrat Fran Krsto Frankopan (1643. - 1671.) i, dakako, njezin suprug Petar Zrinski (1621. - 1671.). Raskošnom Zrinskom palačom u Čakovcu životno i posve stvarno odjekivale su slavne zrinsko-frankopanske devize: pomalo pomirljiva i mudra Nikole Zrinskoga "Sors bona nihil aliud" (Malo sreće i ništa više), ratničko-prkosna Petra Zrinskoga "Vincere ant mori" (Pobijediti ili umrijeti) te znamenita uzrečica Frana Krste Frankopana "Navik on živi ki zgine pošteno". Katarina je živjela i stvarala između misaonih polova tih deviza, krhka i senzualna, brižna i odlučna.

Nikola Zrinski 1651. piše i u Beču objavljuje "Adriai Tengerenek Syrenaia", najznačajniji spjev ugarske književnosti 17. stoljeća - kako to rado ističu mađarski povjesničari umjetnosti i književnosti. Gotovo istodobno (1658.) Nikola Zrinski u jednom pismu zagrebačkom podžupanu Ručiću piše o svojoj nesumnjivoj pripadnosti i odanosti hrvatskomu narodu: "Ego mihi conscius aliter sum, etenim non degenerem, me Croatam et quidem Zrinium esse scio".

A samo devet godina kasnije nakon objave Nikolina mađarskog spjeva, iznio ga je njegov brat Petar Zrinski pred hrvatske čitatelje na hrvatskom jeziku: "Adrianskoga mora sirena, grof Petar Zrinski, tiskana u Benecih ljeta MDCLX". Kako sam kazuje u predgovoru, u prvom je redu želio iz "ugarskoga na hrvacki naš jezik stumačiti" junačka djela pradjeda svoga Nikole Zrinskog Sigetskog i boraca koji su s njime branili sigetsku tvrđavu, da njih proslavi, a svoje suvremenike potakne neka se u njih ugledaju i stanu junački na branik domovine, kojoj još prijete opasnost od Turčina: "... da se mi u slavna ova dila kao u zrcalo zagledajući poznati moremo, kim i kakovim načinom nastojati imamo polak doma našega i polak vernosti gospodina žitak naš, krv našu ne šparati izlijati" (MATIĆ, 1957.).

Iz razigrane Europe je i u hrvatske krajeve već pristigao barok, začelo se jedno novo doba, pomalo nacifrano i bujno, a Katarina je strepila na turskoj međi. Razapeta između Kuršanečkog

luga, plamena turskoga osječkoga mosta, bitke kod Otočca i razvalina Novoga Zrina; između Petrove jadranske sirene, Dešičeve kajkaviane, Črnkove i Karnarutićeve sigetske epopeje, “gartlic” osjećajnoga polubrata Frana... Sve to imalo je, pak, svoj krvavi finale u Bečkom Novom Mjestu i u Katarininu smiraju u vlažnoj samostanskoj tamnici u Grazu.

Literatura je naprosto izvivala iz slijeda povijesnih zbivanja, ona je posebno zdušno pratila martirij Zrinskih i Frankopana. Taj tragični kraj jedne epohe hrvatske povijesti, koji je tako poetski i emotivno opisan u novootkrivenim pjesmama Katarine Zrinski, neprijeporno i neumitno, gotovo sudbinski, počeo je rušenjem Novoga Zrina na Muri, nastavio se Kuršanečkom tragedijom i završio novobečkomjesnom kalvarijom. Cijela jedna povijest ispisana je u samo sedam godina - od 1664. do 1671. ljeta.

I ne sluteći što će se zbiti samo nekoliko mjeseci kasnije, Nikola Zrinski početkom srpnja 1664. u povodu kukavičkoga pada Novoga Zrina na Muri piše gradačkom Ratnom vijeću i ovo: “Teškom žalošću imam vam, blagorodna gospodo, javiti nečuveni čin, kojemu nema u historiji premca. Jutros zauzeo je dušmanin Novi Zrin, kojemu su temelji i zidovi bili neozlijeđeni, pred očima naše velike vojske, tako reći samo jednim udarcem sablje... A da gospodin Montecuccoli nije u njegovu obranu niti sablje povukao” (ŠIŠIĆ, 1908., PETRIĆ-FELETAR-FELETAR, 2001.).

A iz studenoga 1664. godine, iz tragičnoga Kuršanečkoga luga, u kojem od veptra pogibe ban hrvatski Nikola Zrinski, erdeljski velikaš Nikola Bethlen, među ostalim, dramatično izvještava: “Uzalud se sve pokušavalo - krv je samo curila. Najprije je ban sjedio, onda je legnuo, napokon je morao umrijeti, jer su mu na glavi bile tri rane... Kad izdahnu ban, nastu u šumi užasan plač, kao dječji. Htjedoše da ja odnesem banici vijest, ali kao nov i nepoznat čovjek ne primih se toga, već sam za to zamolio Pavla Zichyja. Potom uzeo sam tijelo, položio na kočiju, izbacivši prije toga sjedala, da se ban može ispružiti. Bio sam do prozora i do kuće držao sam banovu glavu i dolamu. U dvorima obukoše ga u bijelu baršunastu dolamu, a onda pustiše k njemu banicu, koja umalo nije izgubila pamet od tuge. Tako je umro Nikola Zrinski” (MIJATOVIĆ, 1991.).

I ono malo sreće koju je cijeli život tražio u svojoj latinskoj sentenciji napustilo je Nikolu u Kuršanečkom lugu. Nesretno pogibe ban “komu Turszka Szila ni mogla škoditi” (KATARINA ZRINSKA, Libar od szpominka). Kuršanečka tragedija imala je golem utjecaj, a možda je bila i presudna u stvaralaštvu Katarine Zrinske.

Zrinsko-frankopanski bečkonovomjesni martirij, koji je Katarininom duši ostavio nezacijeljenu ranu, potresao je Hrvatsku i Europu. Ili, kako je zapisao biskup Josip Juraj Strossmayer, niti jedan rodoljub “ne može preboljeti tragičan kraj obitelji Zrinskih i Frankopana”.

Literarni sublimat te obiteljske i nacionalne tragedije, uz brojne druge dokumente, spise i reagiranja, možda se nalazi upravo u dva posve osobna pisma: jedno je Petrovo, a drugo Katarinino. Na dan prije smaknuća, 29. travnja 1671. godine, ban Petar upućuje iz tamnice Wienerneustadta naslovljeno pismo koje nikad nije stiglo na odredište:

“Moje najdragše gospe hižne tovarušice za sada udove gospe Anne Catharinae Groffinae Zrinske”.

Mnogi su to pismo posve opravdano svrstali među najljepša, najintimnija i najtužnija pisma ikad napisana u hrvatskoj povijesti (i književnosti):

“Drago moje serce! Nemoj se žalostiti zverhu ovoga pisma, niti burkati. Polag Božjega dokončanja sutra o desete ore budu mene glavu sekli i tulikajše naukupne tvojemu bratcu. Danas smo mi jedan od drugoga srećno prošćenje uzeli. Zato jemljem ja sada po ovom listu i od tebe jedan vekuvečni valet, tebe proseči, ako sem te u čemu zbanuval, ali ti se u čem zameril (koje ja dobro znam) - oprosti mi. Budi Bog hvaljen, ja sam k smrti dobro pripravan, niti se plašim, ja

se ufam u Boga svemogućega, koji me je na ovom svitu ponizil, da se tulikajše hoće meni smilovati, i ja ga budem molil i prosil (komu zutra ufam dojt), da se mi naukupe pred njegovim svetim tronušom u diki vekivečnoj sastanemo. Veće ništa ne znam ti pisati, niti za sina, niti za druga dokončanja našega siromaštva. Ja sem sve na volju Božju ostavil, ti se ništar ne žalosti, ar je to tak moralo biti. U Novom Mestu, pred zadnjim dnevom mojega življenja, 29. dana aprila meseca, o sedme ore podvečer, tela 1671. Naj te Bog s mojom kćerju Auroru Veroniku blagoslovi. Grof Zrinski Petar” (ĐURIĆ-FELETAR, 1991.).

Lirski i emotivno Katarina Zrinski tek nešto kasnije otvara srce spram Petrovu martiriju:

*“Belu farbu još ću k černoj priložit,
I žitak moj u nju ću si sprovođit,
Serce moje u čistoči sahranit,
A telo si u černinu opravljat.”*

(KATARINA ZRINSKA, *Libar od szpominka...*)

Već tijekom 1670. s lica zemlje zbrisan je sjaj feuda Zrinskih i Frankopana. Zapljena i pljačka tih imanja bila je temeljita i jalna, Čakovec (u kojem bi i kralj mogao stanovati) posve je devastiran. Izvjestitelj gradačkoga Ratnoga vijeća Wildenstein mogao je samo zdvojno konstatirati: “Vojnici su sa sobom iz Čakovca ponijeli sve, tako da bolesnoj grofici Katarini Zrinski ne ostaviše ni zdjele niti ražnja”.

Katarina se od pogroma branila i literaturom. Ona se kod cara, u rujnu 1671., kada je već bila zatočena u samostanu dominikanki u Grazu, dirljivim pismom zauzima za kćer Veroniku Auroru: “Neka mi Vaše Veličanstvo dozvoli da jedina moja kćerka, Zora Veronika, kao štaka ražalošćene moje starosti, kao utjeha zapuštene udovice, te kao nadglednica moje bolesti, ne bude od mene rastavljena. Ona će biti odgajana u marljivosti i prijeposti, pa u plemenitim običajima i u ručnim poslovima. Na koncu molim da uboga moja osoba, koja i bez toga pada k smrti, ne bude kažnjena klauzurom, tj. zatvorom u samostanu, gdje bi me pratila jedino mržnja, što bi moju dušu samo dovođilo u pogibelj, a moje tijelo u preranu smrt” (MIJATOVIĆ, 1991.).

Ipak, neumoljivošću sudbine, uz carevu mržnju, Aurora Veronika rastavljena je od majke u veljači 1672., a banica Katarina Zrinska sama i napuštena umire u klauzuri u Grazu 16. studenoga 1673. godine.

*“Nijedno ni vrime kasno za kaštigu,
Ni v letu ni v zime, vričini ni v snigu,
Gusto grehov brime nosi sobom brigu,
Ku pod zalih ime i dobri dosigu”.*

(PETAR ZRINSKI, *Adrianskoga mora sirena*)

IV.

Oslanjajući se počesto i spominjući u svojim pjesmama Svetu Veroniku i Svetu Magdalenu, ponizne i uvijek spremne na potporu, Katarina Zrinski, baš kao i kulturni krug zrinško-frankopanski, sva je bila predana svojoj obitelji, hrvatskoj domovini, kajkavsko-čakavskom podneblju, sjevernohrvatskoj ravnici i silnom Jadranskom moru. To potvrđuje duh većine Katarininih pjesama, pa čak i toponomastika i onomastika u njima.

“V momu terplieniu” riječ horvatska i domaća zarila se “v peklenske glubline” - kao da slaže verse Katarina Zrinski. A njezin suprug, Petar Zrinski, u pismima traži da mu se piše horvatski, a

ne latinski ili "nimški". Njegov otac, Juraj Zrinski, 1600. u jednom pismu doslovno piše: "Zato drugoč ovakvih latinskih listov nešalite nam, nego je na hervacki jezik protomačite..."

Svoju "neszrichu" Katarina hoće i može "jedinomu Bogu szad vapiti", ali se u svojim pjesmama obraća i dravsko-murskim berecima, zaziva rijeke Muru i Dravu, more Adriansko i morske glubline, pa i goru zelenu.

*"Iur bih Ravnicze plachem napunila,
Muru tere Dravu szuzami zkalila.
Pomoch mi Nehtihu Lugi ni Bereczí,
Niti szilno More mene pozaluvat".*

(KATARINA ZRINSKA, *Libar od szpominka...*)

Tako se u neizbježnom nizu, na raznim mjestima u Katarininim stihovima, redaju i Sziget, Chakovecz, Turszka Szila, pa i Hervaczki Ban, Kursaneczki Lug, i opet Drava i Mura, Lugi i Bereczí, morske glubline, Ravnicze i Gore, szuze i plach.

U "Popivki od Razboia Chingiechevoga" (opis legendarne pobjede Petra Zrinskoga nad Turcima kod Otočca) vlada prava raskoš imena, zemljopisnih i osobnih. Tu su Europa, Afrika, Amerika, Asia - svud su naši vitezovi znani, a tu je Posunzki Grad (Požun, Bratislava), pa opet Chakovecz, onda i Kraina Horvaczka (a ne Vojna); u krvavom kolopletu su Chingich Passa, Lika, Karlovacz, hisa Austrianszka, Czar Mohamet i Orszag Vugerski.

*"I naipervu skodu Turky uchinisse,
Neszrichni Ersek-var sz Prevarom dobisze,
Vszu Ugerszku zemlio szoko porobisze,
Moravu, Szlesiu, Turki obhodisze."*

(KATARINA ZRINSKA, *Libar od szpominka...*)

Iza svakog stiha nagledava se brižna duša Katarine, koja je bez ostatka odana domovini, svojoj zemlji, horvackom pejzažu i ljudima. Kao da je raširenim rukama željela zagrliti taj napaćeni komaćec europske zemlje od Mure do Adrianskoga morja.

V.

I kada je već legenda sigetskoga junaštva, pa i drugih krvavih okršaja Zrinskih s Turcima, nezadrživo kročila u Europu, zator Zrinskih i Frankopana 1671. bacio je višestoljetnu sjenu, pa čak i određenu šutnju o tim magnatima hrvatske povijesti i kulture. Bilo je jasno da će se takav negativan odnos prema Zrinskim i Frankopanima zbiti i pokušati potisnuti povijesnu istinu u zapećak. Jer, car Leopold je već 29. ožujka 1670. u svojem znamenitom proglasu dao na znanje urbi et orbi: "Na znanje dajemo občinskom zakonu vsem i slednjem, da je grof Petar Zrinski postal nevernik naše korune; proti njoj puntarskim zakonom podignul se; pod svoju občast kraljevstva naša horvatsko i slavonsko i dalmatinsko i obližnje naše orszage podegnati kanil; verne naše skušal obernuti po svojoj čalarnoj i nevernoj ruki" (R. HORVAT, 1944.).

Hajka je nakon toga proglasa mogla početi, a povijest se toliko puta ponavlja.

Usprkos toj nepravdi, Zrinski i Frankopani su tim više zašli u legendu i postali istinski junaci hrvatskoga naroda. Bilo je to, zapravo, odmah jasno i bjelodano. Već 1750. godine čakovečka grofica Ana Maria Pignatelli Althan podiže Nikoli Zrinskomu kameni obelisk u Kuršanečkom lugu (čuva se u Muzeju Međimurja u Čakovcu, a replika je postavljena pred kapelicom u

Kuršancu, blizu obale Drave). Zbog osjetljivosti i konotacija urote na tom je obelisku uklesan (latinski) tekst koji je suzdržan i bez patetike:

“Ovdje počiva nekoć nepobjediv, od vepra ubijeni Zrinski, koji je svojim neprijateljima velik oteo plijen. Pobjednik, koji je svladavao divlje zvijeri i mačem uništavao neprijatelje, sam je pobijeđen od razbješnjele zvijeri. On je doduše završio životni napor i djelo, ali je time domovini nesretnu zadao bol. On se s visine našem čudi udesu, ali će njegova propast oplakivati njegovu smrt. Sreća ga nikako nije mogla sačuvati pod oružjem, nesreća ga otela udesu i ništa drugo. Jer zla sudbina je ljudima bliska, u ogledalu ovom, svaki se može vidjeti sam.”

Nakon Črnka i Karnarutića o sigetskoj epopeji pišu i nadahnuti su njome još mnogi - legenda Zrinskih živi u narodu. Ali ipak o Zrinskim i Frankopanima, o njihovoj uroti, o kulturno-književnom krugu, o njihovu stvarnom značenju u obrani kršćanske Europe i u hrvatskoj povijesti uopće, govorilo se posredno, nevoljko i nekako suviše oprezno, pa čak još i tijekom 19. stoljeća. Dakako, Hrvatski narodni (ilirski) preporod, a pogotovo razvoj suvremenije hrvatske historiografije od kraja 19. stoljeća polagano zrinsko-frankopansku povijesnu zbilju i značenje stavljaju na pravo mjesto. A u narodu, pak, zrije legenda o njima.

Svojim djelima i životom Zrinski i Frankopani i njihov krug (a među njima osobito i banica Katarina) bili su neprestalna inspiracija generacijama stvaratelja u književnosti, glazbi, likovnim umjetnostima... Već Pavao Ritter Vitezović piše “Odiljenje Sigetsko”, Boltizar Milovec “Dvojdušni kinč”, Vladislav Minčetić “Trublju slovinsku”, a tu su još i vrlo inspirativna djela Ivanuša Pergošića, Jurja Kulčara, Dominika Zlatarića, Grgura Mekinića i drugih, pa i manje poznatih autora. Kasnije zrinsko-frankopanska tema postaje vodiljom i novijih književnih i drugih djela, poput jednoga Petra Preradovića, Augusta Šenoa, Ivana Hranilovića, Đure Arnolda, Augusta Harambašića, Andrije Palmovića, Ante Tresića-Pavičića, Josipa Jurčića i tolikih drugih. Popularizaciji prijelomnih zrinsko-frankopanskih događaja i liknosti osobito je, pak, pridonio svojim fascinantnim romanom “Urota zrinsko-frankopanska” Eugen Kumičić (pridodajući tome još i dramu “Petar Zrinski”).

I u 20. stoljeću, pogotovo nastojanjima Družbe Braća Hrvatskoga Zmaja, zrinsko-frankopanska hrvatska kalvarija ima u hrvatskoj književnosti i umjetnostima, pa i u historiografiji, još veće značenje i odraz. Među novijim dramskim djelima ističem značenje drame “Petar Zrinski” Tita Strozija, zatim djelo Marijana Matkovića “General i njegov lakrdijaš” te druga. Događaji vezani uz te hrvatske junake imali su duboku brazdu i u hrvatskom glazbenom stvaralaštvu. Spomenimo tek znamenitu nacionalnu operu “Nikola Šubić Zrinski” Ivana pl. Zajca, koja je praižvedena u Zagrebu 1876. godine, na libreto Huga Badalića, a s uspjehom se izvodi i danas. Ulogu Zrinskih i Frankopana kao inspiraciju skladateljima i likovnim umjetnicima osobito su pregledno opisali Lovro Županović, Ladislav Šaban i Marijana Schneider.

Dakako, najbrojnija i najutjecajnija djela i zapise o Zrinskim i Frankopanima i njihovu

Slika 3: Naslovnica knjige Petra Zrinskog “Adrianszokoga mora syrena”

vremenu, a pogotovu o samoj uroti, nastala su iz pera povjesničara i historiografa, kako stranaca tako osobito i domaćih autora. Zdušno su o tomu pisali, primjerice, Josip Bedeković, Franjo Rački, Ivan Kukuljević Sakcinski, Ferdo Šišić, Radoslav Lopašić, Vjekoslav Klaić, Tade Smičiklas, Rudolf Horvat, Josip Horvat, Velimir Deželić, Emilije Laszowski, Josip Bösendorfer, Franjo Bučar, Fran Ilešić, pa i kasnije Jaroslav Šidak, Nada Klaić, Bogo Grafenauer, Josip Adamček, Zvane Črnja, Ivan Kampuš, Dragutin Pavličević, Zvonimir Bartolić, Anđelko Mijatović, Tomislav Đurić, Dragutin Feletar i toliki drugi.

Ipak, nakon svih obavljenih i objavljenih istraživanja, jesmo li doista barem blizu povijesnoj istini o Zrinskima i Frankopanima, o ulozi i značenju Katarine banice Zrinski?! Što to veže i što nas uči povijest na nekako sudbinski vezanoj relaciji od 1671. do 1871., pa potom do 1991. i danas do 2003.?! U svemu tome svakako je dnevnoptjev Katarine Zrinske otkriće i znak, ili barem povijesna pouka, onima koji je žele razumijeti i prihvatiti.

*“Zapraf me sram pred Katarinom, prijatel.
Stojim zabezknjen pred jenim dnevojepvom.
Zapravo, se so to samo popevke,
Drage i dišeče, na starinskom horvackom jeziku.
“Libar od szpominka Cattarine Zrinszke”,
Rekel bi pajdaški pajdaš Ledić.
Di ga je samo zmekmol taj vražji novinopisec!
A te popevke - pečo v požirako,
Ido nekam globoko nuter, do samoga dna.
Žmarci človeka podrezavajo,
Tu je na dlano i Čakaturn, Siget, Sveta Jelena,
Kuršanečki lug i Ozalj, Novi Zrin,
I, bormeš, Bečko Novo Mjesto.
I Horvacka, draga.
Zagrebečka prvostolna cirkva,
Pod desnim oltarom, zela jih je k sej.
I Sveta Jelena takaj.
Baš je žmefka ta Katarina,
Piše kak der denes živa bila,
Kak der išče jempot pregruntavala,
Se istine i se jade horvacke.
I kaj bi mogel denes reči Katarini?
Kak samo ufanja ni falilo nigdar,
Ni ondak, niti denes.
Zapraf, nekak sem gol pred Katarinom, prijatel.”*

(DRAGUTIN FELETAR, *Gol pred Katarinom*, 30. travnja 1991.)

Na velikim narodnim svečanostima, pri prijenosu kostiju Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana 1919. godine iz Bečkoga Novoga Mjesta u Zagreb, a u organizaciji Družbe Braća Hrvatskoga zmaja, jedan je od govornika rekao: “Duše onih koji su patili prije dva i pol stoljeća, jer su ljubili Hrvatsku više nego sebe sama, raduju se danas s nama”.

A Katarina Zrinska, u drami Higinia Dragošića, iz gradačkoga zatočeništva poručuje svomemu sinu Ivanu Antunu: “Nas su satrli, ali Hrvatsku satrti neće. Kao sablasti obilaziti ćemo poslije smrti rođenom zemljom i nećemo prije mira naći dok Hrvatska ne bude opet Hrvatskom!”

Zator Zrinskih trajao je još tridesetak godina nakon smrti Katarine Zrinske. Sin Nikole Zrinskoga Adam grof Zrinski poginuo je u bitki protiv Turaka 1691., čime se ugasilo zrinsko gospodstvo nad Međimurjem. Kći Katarine i Petra Zrinskog, Jelena (Helena), bila je ženom znamenitih mađarskih rodoljuba i buntovnika, Franje Rakoczyja i Emerika Tökölyja te je bila pokopana u istanbulskom Galatu (kasnije su joj kosti prenesene u Mađarsku). Ostale dvije kćerke Katarine Zrinske, Aurora Veronika i Judita Petronila, umrle su u samostanu. Zadnji iz roda Zrinskih bio je Katarinin i Petrov sin Ivan Antun grof Zrinski. Carski Beč i njega je dao utamničiti te je uzničkim životom u zatvoru završio svoj vijek 1703. godine u Grazu.

Ove, 2003. godine navršava se dakle točno tri stoljeća od konačnog zatora slavne plemićke obitelji Zrinski. Hrvatska ih nikad neće zaboraviti. Jer, navik on živi ki zgine pošteno.

PRILOG: Dvije pjesme Katarine Zrinski

ZRINSKOMU (dopisala druga ruka)

1

*Ki to glas za Boga, ki se svitu čuje,
Po puščinah koga, Eho razglasuje,
Miklovuša Zrinskoga, smert glasom šetuje,
Černa zemlja koga; i nedomnje krije.*

2

*Hervackoga bana, ščite kerščenikov,
Vsemu svitu znana, triska protivnikov,
Komu bi izdavna, i od poglavnikov,
Procimba podana, zverh drugih vojnikov.*

3

*V harcu junakov, ki se ne prepade,
V lovu od divjakov, rana ga dopade,
Ki milijon mahov, odvernuti znade,
Pod zub vitez takov, divjači opade.*

4

*Jezero i šeststo šezdeset četerto,
Kada se je zgodilo, pisalo se leto,
Jedno vrime kruto, jalno i zločesto,
Prida banu skrovito, lovak lovit mesto.*

5

*Novembra miseca, dan osam na deseti,
Bana kod Čakovca, nesreča doleti,
Ah, da mu se z harca, ta rana pripeti,
Rad bi bil od serca, i vesel umreti.*

6

*Proklet budi divjak, zub tvoj budi proklet,
Po kom pade junak, koga plaše vas svet,
Pače i on danak, ne bud z drugimi svet,
V kom lipi žitak, Zrinskoga biše zet.*

7

*Oh dab' se ta rana, vračit prepustila,
I prej su se čudna, vim, čuda činila,
Da bi s tim več strašna, od ran rana bila,
Božja ruka zmožna, još bi ju zličila.*

8

*Gdo će zgovoriti, žalost ka se zgodi,
Gdo će razabrati, tugu ka ž njom hodi,
Ptice i zvir ljuti, tomu se neg čudi,
Ki ta lov prokleti, ki tak svitu škodi.*

9

*Komu turska sila, ni mogla škoditi,
Koga puška, strila, sablja hti grišiti,
Nit gaj' Drava mogla, nit Mura vtopiti,
Kak gaj' znal jedan zal zvir zubom zgoditi.*

10

*Ali kad ni moglo, jur drugače biti,
Neg da bana telo, mora zemlja skriti,
Farbano i svitlo, vse černim ođiti,
I vse štoj' veselo, v tugu preminiti.*

11

*Ni trumbit sad čuti, bubnja i herpavke,
Ni šip glasoviti, nit druge mužike,
Neg tužne suproti, žalostne popivke,
Strašne turobnosti, tuge prevelike.*

12

*Bože moj, ki bi smil pokorno pitati,
Tol' si nam odlučil, za pokoru dati,
I za pokoru htíl, zverh nas prepuščati,
Daj' takva divjak, smil viteze skončati.*

13

*Plači Mejumorje, gospodina tvoga,
Orsagi žalujte, bana hervackoga,
Vi vugerske strane, prijatela svoga,
Varoši, krajine, glavara vridnoga.*

14

*I ja ću plakati, nevoljne prilike,
Suzami se vmiti, zverh tuge velike,
Glasom ću moliti, Boga večne dike,
Hti Zrinskomu dati, pokojnost u vike.*

(BEZ NASLOVA)

*Stvoritelju svita, da bih pitat smila,
Zašto sam se na svit ja kada rodila.
Bud mi sad slobodno prez griha pitati,
Ovo što pred tobom i tak ni zakriti.*

*Poglej brime moje koje s(i) mi odsudil,
I mlahavost moju v kojoj si me stvoril.
Prez ufanje leti moje zdihavanje,
Prez broja i mire cure suze moje.*

*Zdihavanjem gledam druge radujuči,
Prem ako sam nigda viđena smijuči.
Spodobno al k mrazu je veselje moje,
Kada i koliko to sunce zagrije.*

*Z oholom opravom žalost ja zakrivam,
Z dragim ja kamenom serce si pokrivam.
Z gustimi suzami ono ja polivam,
Čemernim mišljenjem to na se pripinjam.*

*Segurno sad stante vi vode tekuće,
Vi plahe godine i rose paduće.
K mojima očima prohod obernite,
Suzami mojimi vjedno scurite.*

*Moreš v pustinah Eho zamuknuti,
Nigdir ti posluha ne češ zadobiti.
Ar su tužbe moje to vse napunile,
Vse pustinje plačem mojim zazvonile.*

*Ar momu terpljenju ni konca ni kraja,
Suze moje terpe prez vsega ufanja.
Verhu vsega pako da ne smim izreči,
Ono što me vidi da je vmoreči.*

*Oh, da bi neg hotil, Bože, konac dati,
Mene li češ tako na svitu deržati.
Mene jur ne more žitak veseliti,
Niti mane jače ka smert vmoriti.*

*Kad istužit ne smim vse skrovnosti moje,
Betege zvrčiti nigdor ne more svoje.
Ako bol njihovu ne povi pravedno,
Vazdar mu ostaje serce ne zvrčeno.*

*Z jednom ričjom Parča vsim žalostju jesam,
Skrovnu zvrčit ranu ufanja ja nimam.
Gospodckoga roda vsaki me povida,
Neg moja nesriča za ništar ne štima.*

*Bud mi za svidoka nebeska višina,
Širokoga mora prestrašna globina.
Vi polja i gore, ognji tere vitri,
Dab se jošče mogla vse veče tužiti.*

*Ali, Bože zmožni, još ću se moliti,
Da mi ne daš v tugi mojoj zdvojiti.
Nego me okripi pervo neg v grob ležem,
Ime moje nigdor da mi ne odveže.*

*Istinu smim reči pred Bogom i svitom,
Da si ja to deržim za najvekšu diku.
Da se nis podala v jaram ljubavi,
Neg vsigdar živila v istini pravi.*

*Mene je storitel vnogim obradoval,
Lipim othranjenjem ki me je daroval.
Z dobrim glasom kim sam v svitu spoznana,
S kojim daj da budem v zemlju zakopana.*

AMEN

SUMMARY

The feudal nobility families Zrinski and Frankopan had given some of the most important political figures of their time, but also prominent key figures in economy and culture of Croatia in the sixteenth and seventeenth century. One of these important individuals was definitely Katarina Zrinski, the wife of the viceroy Petar Zrinski.

Her political activity was very important in those turbulent, troubled times, not only linked to the notorious conspiracy Zrinski - Frankopan, but in turmoil of Croatia's politics and culture too. Katarina was the initiator for publishing literary works of Petar Zrinski ('The siren of the Adriatic Sea', 'Sibila') which are of utmost importance for Croatian literature. Katarina herself published her own prayer - book in Croatian 'kajkavian' dialect ('Putni tovaruš, Venice 1661). She also wrote poetry. In 1990's a Zagreb journalist Gerhard Ledić discovered Katarina's hand-written book of poetry, with some thirty poems, possibly more - both Katarina's and some other authors too. This paper aims to place Katarina's literary work in context with circumstances, relating to the then times in northwestern Croatia under the nobility families Zrinski and Frankopan.

VAŽNIJA LITERATURA

1. Adamček, Josip: Zrinsko-frankopanska zavjera (1664. - 1671.), Hrvatski knezovi Zrinski i Frankopani, katalog izložbe, Zagreb, 1971.
2. Adamček, Josip: Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća, Zagreb, 1980.
3. Adamček, Josip: Zrinski i Turci, Kaj 9, Zagreb, 1971.
4. Adamček, Josip: Zrinsko-frankopanski posjedi u 17. stoljeću, Radovi Instituta za hrvatsku povijest 2, Zagreb, 1971.
5. Bartolić, Zvonimir: Zrinski - između historije i legende, Međimurje 30. 12., Čakovec, 1964.
6. Bartolić, Zvonimir: Decretum Ivanuša Pergošića, Ivanuš Pergošić - Decretum, Čakovec, 2003.
7. Bartolić, Zvonimir: Čakovečka knjižnica Nikole Zrinskog, Podravina 1, Koprivnica, 2002.
8. Bartolić, Zvonimir: Hrvatska tiskara u Nedelišću u doba Zrinskih, Ivanuš Pergošić - Decretum 1574., Čakovec, 2003.
9. Bedekovich, Josephus: Nadale solum magni ecclesiae doctoris sancti Hieronymi..., Neostadii Austriae 1752.
10. Bösendorfer, Josip: Zavjera Petra Zrinskoga, bana hrvatskoga (1664. - 1671.), Zagreb, 1897.
11. Bučar, Franjo: Povijest hrvatske protestantske književnosti za reformacije, Zagreb, 1910.
12. Bučar, Franjo: Povijest reformacije i protureformacije u Međimurju i susjednoj Hrvatskoj, Varaždin, 1913.
13. Buturac, Josip i drugi: Nedelišće, monografija, Nedelišće, 1992.
14. Čelebi, Evlija ibn Derviš Mehmed Zilli: Putopis, Odlomci iz jugoslavenskih zemalja, Sarajevo, 1973.
15. Črnko, Ferenc: Historia Sigethi, Wien, 1568.
16. Črnko, Ferenc: Posjedanje i osvojenje Sigeta, Zagreb, 1971.
17. Črnja, Zvane: Kulturna povijest Hrvatske, I., II., Rijeka, 1978.
18. Deželić, Velimir, Laszowski, Emilije: Kosti Petra Zrinskoga i Frana Krste Frankopana, Zagreb, 1907.
19. Dragošić, Higin: Posljednji Zrinski, Zagreb, 1893.
20. Dugački, Zvonimir: Međimurje - zemlja i stanovništvo, Čakovec - Zagreb, 1936.
21. Đurić, Tomislav, Feletar, Dragutin: Navik on živi ki zgine pošteno, Čakovec, 1971.
22. Đurić, Tomislav, Feletar, Dragutin: Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske, Čakovec, 1971.
23. Erceg, Ivan: Konfiskacija zrinsko-frankopanskih imanja, Jadranski zbornik 5, Zagreb, 1962.
24. Fancev, Franjo: Počeci kajkavske književnosti i stvaranje prvih kajkavskih knjiga, Zagreb, 1922.
25. Feletar, Dragutin: Iz povijesti Međimurja, Čakovec, 1968.
26. Feletar, Dragutin: Legenda i stvarnost Novog Zrina, Kaj 3, Zagreb, 1968.
27. Feletar, Dragutin: Legrad, monografija, Čakovec, 1971.
28. Feletar, Dragutin: Novi Zrín - simbol otpora Hrvata i karizme Zrinskih, Podravski zbornik 19-20, Koprivnica, 1994.
29. Feletar, Dragutin: Zrinski i Legrad, Podravski zbornik 17, Koprivnica, 1991.
30. Feletar, Dragutin: Podravinom i Međimurjem, Koprivnica, 1980.
31. Feletar, Dragutin: Čelebi kod Zrinskog, Kaj 1, Zagreb, 1968.
32. Feletar, Dragutin: Podravina I., Koprivnica, 1988.
33. Gönczi, Ferencz: Međimurja, Ljudi - Vjerovanja - Običaji, Čakovec, 1995.
34. Georgijević, Krešimir: Hrvatska književnost od 16. do 18. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni, Zagreb, 1969.
35. Grafenauer, Bogo: Urota hrvatskih i ugarskih velikaša, Historija naroda Jugoslavije II., Zagreb, 1959.
36. Haller Jenő: Legrad törtenete, Eszek, 1912.
37. Horvat, Anđela: Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju, Zagreb, 1956.
38. Horvat, Josip: Kultura Hrvata, I. i II., Zagreb, 1939.
39. Horvat, Rudolf: Zator Zrinskih i Frankopana, Posljednji Zrinski i Frankopani, Zagreb, 1908.
40. Horvat, Rudolf: Poviest Međimurja, Zagreb, 1944.
41. Horvat, Rudolf: Slike iz hrvatske prošlosti, Zagreb, 1910.
42. Horvat, Rudolf: Zapljena Zrinskih imanja, Hrvatsko kolo 4, Zagreb, 1908.
43. Ježić, Slavko: Život i rad Frana Krste Frankopana, Zagreb, 1921.
44. Kalšan, Vladimir: Zrinski u Međimurju, katalog, Čakovec, 1992.
45. Krnarutić, Brne: Vazetje Sigeta grada, Zagreb, 1971.

46. Kapun, Vladimir: Zapljena i pljačka imanja Zrinskih u Međimurju, Međimurski kalendar 1969. i Kajkavski kalendar, Čakovec, 1970. i 1971.
47. Klaić, Nada: Društvena previranja i bune u Hrvatskoj u 16. i 17. stoljeću, Beograd, 1976.
48. Klaić, Vjekoslav, Šišić, Ferdo i drugi: Posljednji Zrinski i Frankopani, Zagreb, 1908.
49. Klaić, Vjekoslav: Povijest Hrvata, 1-5, Zagreb, 1973.
50. Kruhek, Milan: Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog Kraljevstva tijekom 16. stoljeća, Zagreb, 1995.
51. Kruhek, Milan: Novi Zrin, Enciklopedija hrvatske umjetnosti 2, Zagreb, 1996.
52. Kukuljević Sakcinski, Ivan: Nadpisi sredovječni i novovjekni, Zagreb, 1891.
53. Kumičić, Eugen: Urota zrinsko-frankopanska, Zagreb, 1983.
54. Kumičić, Eugen: Petar Zrinski, drama, Zagreb, 1903.
55. Kumičić, Eugen: Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan i njihovi klevetnici, Zagreb, 1899.
56. Kurbel, Virgil: Hrvatska nad ponorima, Zagreb, 1971.
57. Laszowski, Emilije: Izbor isprava velikih feuda Zrinskih i Frankopana, Zagreb, 1952.
58. Laszowski, Emilije i drugi: Ivan Antun grof Zrinski, Zagreb, 1944.
59. Laszowski, Emilije: Grad Ozalj i njegova okolica, Zagreb, 1929.
60. Laszowski, Emilije: Adam grof Zrinski, Zagreb, 1937.
61. Laszowski, Emilije: Iz prošlosti Vrbovca - rodnog mjesta hrvatskog bana Petra Zrinskoga, Zagreb, 1921.
62. Lopašić, Radoslav: Oko Kupe i Korane, Zagreb, 1895.
63. Matić, Tomo: Petar Zrinski, Adrianskoga mora sirena, Zagreb, 1957.
64. Mesić, Matija: Život Nikole Zrinjskoga - sigetskog junaka, Zagreb, 1886.
65. Mijatović, Anđelko: Zrinsko-frankopanska urota, Zagreb, 1992.
66. Modrić, Rajka: Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana I., Djela JAZU, Zagreb, 1974.
67. Pandžić, Miljenko, Kruhek, Milan: Hrvatski knezovi Zrinski i Frankopani, katalog, Zagreb, 1971.
68. Pavičić, Stjepan: Hrvatska ratna i vojna poviest, Zagreb, 1943.
69. Petrić, Hrvoje, Feletar, Dragutin, Feletar, Petar: Novi Zrin - Zrinska utvrda na Muri, Koprivnica, 2001.
70. Rački, Franjo: Izprave o uroti bana Petra Zrinskog i kneza Frana Krste Frankopana, Zagreb, 1873.
71. Schneider, Marijana: Zrinski i Frankopani u likovnoj umjetnosti, Historijski zbornik 15-16, Zagreb, 1971./1973.
72. Strčić, Petar: Zrinsko-frankopanska urota, Fluminensia 1-2, Rijeka, 1991.
73. Smičiklas, Tade: Poviest hrvatska, I.-III., Zagreb, 1879.
74. Spomenica Zrinsko-Frankopanska prigodom svečanosti prijenosa njihovih kostiju u domovinu, Zagreb, 1919.
75. Šaban, Ladislav: Smaknuće Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana prikazano tonovima, Kaj 4, Zagreb, 1971.
76. Šidak, Jaroslav: Nikola Šubić Zrinski u svom vremenu, Posjedanje i osvojenje Sigeta, Zagreb, 1971.
77. Šidak, Jaroslav: Prilog pitanju odnosa Petra Zrinskog prema kmetovima u doba urote 1670., Arhivski vjesnik, Zagreb, 1960.
78. Šidak, Jaroslav: Urota zrinsko-frankopanska kao historiografski problem, Radovi IHP 2, Zagreb, 1972.
79. Šišić, Ferdo: Posljednji Zrinski i Frankopani na braniku domovine, Posljednji Zrinski i Frankopani, Zagreb, 1908.
80. Šišić, Ferdo: Pregled povijesti hrvatskoga naroda, Zagreb, 1962.
81. Šišić, Ferdo: Zavjera Zrinsko-Frankopanska, Zagreb, 1926.
82. Šojat, Olga: Ana Katarina Frankopan-Zrinska, Hrvatski kajkavski pisci II., Zagreb, 1977.
83. Štefanec, Nataša: Heretik njegova veličanstva: Povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovom rodu, Zagreb, 2001.
84. Tollius, Jakobi: Epistolae itinerariae..., Amstelodami, 1700.
85. Zrinski i Europa, zbornik, Zagreb, 2000.
86. Žmegač, Andrej: Bastioni kontinentalne Hrvatske, Zagreb, 2000.
87. Žmegač Andrej: Novi pogled na Novi Zrin, Kaj 2, Zagreb, 1998.